

II Jornada

LES TÈCNiques TRADICIONALS EN LA CONSTRUCCIÓ DE L'ARQUITECTURA CONTEMPORÀNIA

Auditori de l'Ateneu
Banyoles
30 de setembre de 2021

COAC

#arquitectes.cat
Girona

GRETA

Grup de Recerca i
Anàlisi de la Tradició
Arquitectònica

UNA SEGONA JORNADA JA ÉS UN ÈXIT

Aquesta segona edició és una demostració que aquesta qüestió està present entre els actors implicats en l'arquitectura de casa nostra. La urgència climàtica, l'apatia envers una modernitat ja caduca i la demanda creixent postcoronavirus per viure en llars amb qualitat ambiental fan que les tècniques tradicionals vagin, de mica en mica, abandonant la seva posició marginal i experimental per afermar-se, ara sí, com una opció real. Si a la primera edició el protagonisme va recaure en la materialització de l'arquitectura contemporània amb tècniques tradicionals, aquesta vegada posem l'èmfasi en la seva formalització.

NO ÉS NOMÉS UNA QÜESTIÓ DE FORMA

En l'actual canvi de paradigma, els patrons estètics representen un gran escull per al desenvolupament d'un llenguatge arquitectònic més adient al nou escenari. Mentre que gran part dels joves arquitectes estan emancipats d'aquella arquitectura “moderna”, el gruix de la societat continua demanant aquestes referències arquitectòniques. Podria semblar que una qüestió formal com aquesta no hauria de tenir excessiva importància, però amb aquesta jornada volem demostrar que, paradoxalment, aquest és un tema cabdal. Aquest dilema estètic ens planteja dubtes sobre què vol dir modernitat en l'actualitat. Tal com ens recordava l'antropòleg Lévi-Strauss, el progrés no ha seguit mai una línia acumulativa, sinó que ha estat de caràcter força més atzarós. Així, doncs, podríem incorporar aquesta òptica a les edificacions tradicionals i despreocupar-nos de valorar el seu grau de modernitat. De fet, tot l'inventari construït fins a l'actualitat hauria de tornar a ser font de recursos per a l'arquitectura actual.

Sense ser-ne conscients, el llenguatge de l'arquitectura moderna va irrompre des d'un inici com a negació de la natura. La confiança en les noves tecnologies va permetre als arquitectes pioners alliberar-se de totes les tradicions que varen configurar les comunitats tradicionals. En un nou entorn urbà, amb les noves societats complexes i amb el sistema productiu imperant, la nova arquitectura podia ressorgir amb un llenguatge totalment deslligat de la natura. Precisament, en les últimes dècades, estem rebent els efectes d'aquesta dissociació entre home i natura. Però, com si “une machine à habiter” fos vigent, existeix un ideari estètic que emana encara d'aquesta modernitat.

Però quines són aquestes icones formals de la modernitat que continuen presents en l'actual demanda estètica? Amb tots els riscos que suposa una síntesi a l'hora d'afrontar aquesta qüestió, podríem resumir-ho en tres punts: força de gravetat, relació interior i exterior, i pas del temps.

a) La força de gravetat

Des del principi de la revolució industrial, les estructures d'acer o de formigó armat varen representar una redempció sobre aquest fenomen universal. Tot un seguit de nous sistemes estructurals anaven configurant una nova sintaxi i la transmissió de les càrregues verticals ja no era un impediment a l'hora de dissenyar. D'aquest alliberament ens ha arribat una manera de fer que persisteix en l'actualitat. Sobre aquesta realitat, l'arquitecte Leon Krier ens il·lustra amb el seu elegant sarcasme: “Inclús un idiota no pot construir un error arquitectònic quan utilitza materials naturals; els materials sintètics, en canvi, permeten aixecar en pau estructures absurdes i il·lògiques”.

Així, doncs, quan recuperem l'ús de tècniques tradicionals hi ha, per definició, una autolimitació estructural que ja per si mateixa obliga a un ordre compositiu. Quan observem que nuclis històrics de casa nostra desprenen harmonia, veurem que sovint es deu a aquest factor de limitació gravitacional. La llum estructural de les bigues de fusta, la dimensió raonable de les obertures i la no existència de voladissos desproporcionats són elements hereus d'aquesta força de gravetat constituent del nostre planeta Terra.

Avui en dia, per contra, molts arquitectes tenen un cert grau d'al·lèrgia a l'hora d'utilitzar arcs en façana, com si es tractés d'un retrocés arquitectònic. És una visió poc instruïda vers arquitectures premodernes i, en canvi, necessitariem una postura més inclusiva que ens permeti aprendre d'aquestes tècniques tradicionals sense prejudicis. No es tracta d'una limitació estètica ni d'un retrocés estilístic, sinó que estem parlant de recuperar la partitura de sempre, però per compondre melodies contemporànies sense cap necessitat d'aferrar-se buccòlicament a temps passats.

b) La relació entre interior i exterior

Més subtil, però potser més trencadora, ha estat la il·lusió d'una arquitectura de vidre. Des de la icònica casa de vidre de l'arquitecte nord-americà Philip Johnson, tot un seguit de capses de vidre s'han obert pas entre construccions d'arreu fins a l'actualitat. Aquesta màgia de gaudir de l'exterior mitjançant la fina pell immaterial encara perdura avui en dia. De fet, la indústria del vidre ha estat en els darrers anys la que més ha empès l'arquitectura cap a la desvinculació dels cicles naturals. Cada cop més els vidres anomenats *intel·ligents* ens garanteixen propietats físiques innovadores que redueixen el desconfort tèrmic estiuenc, les pèrdues de calefacció hivernals i l'enlluernament

per excés de claror. Potser sí que d'aquí a unes dècades la caps de vidre serà una solució arquitectònica, però cal preguntar-se a canvi de quin sistema productiu subjacent.

Tota aquesta recerca vers el minimalisme absolut ha deixat de banda un seguit de solucions arquitectòniques altament eficients de la nostra arquitectura tradicional. Tal com deia l'entranyable catedràtic de l'ETSAB Rafael Serra, a les nostres latituds mediterrànies les façanes de migdia estan farcides d'elements com marquesines, porxos, pèrgoles, galeries, terrasses i molts altres recursos per regular el confort passiu. Són aquells espais intermedis que caracteritzen la nostra cultura arquitectònica, tant si parlem de construccions anònimes com de singulars. És trist comprovar que sovint a casa nostra gaudim d'unes condicions de confort millors sota d'un arbre del jardí que a la casa que hem aixecat per a aquest propòsit.

En aquest escenari, l'aparició de l'aire condicionat va significar la solució perfecta per als partidaris d'aquest minimalisme formal. Desgraciadament, un cop delegat el confort tèrmic a aquests aparells, estem obligats a renunciar a la subtileza dels espais intermedis tan propis de les nostres latituds.

c) L'arquitectura desmaterialitzada

Un darrer arquetip de modernitat s'amaga en la seva materialització o, millor dit, desmaterialització. Estem parlant de l'herència d'una arquitectura dibuixada que als inicis del segle XX va suplantar la tradicional arquitectura construïda. Les implicacions formals d'aquesta tendència són múltiples i eloqüents, ja que estem parlant de l'omissió dels detalls propis d'una edificació que ha de fer front a la intempèrie al llarg del temps. Goterons, remats, ràfecs, motlures, juntes i un llarg inventari d'elements que permeten un òptim envelliment al llarg del temps. Per contra, la gran majoria de construccions amb voluntat d'esdevenir candidates a modernitat eviten aquesta incòmoda realitat que és l'envelliment. Em refereixo a edificacions on el pla vertical i l'horitzontal són enganyosament idèntics, on les obertures quasi desapareixen per estar al mateix pla de façana, amb revestiments sense sòcol, o d'arestes tan perfectes que semblen dibuixades i no pas construïdes. També s'inclou en aquest punt l'element característic de l'estil internacional d'inicis del segle XX: la coberta plana. Resulta incòmoda per a l'arquitecte modern dissenyar quan la normativa obliga a treballar amb cobertes tradicionals en pendents, i quan ho fan proven d'amagar els ràfecs, com si camuflant les teules la derrota no fos tan dolorosa. Un cop més,

apareix el dubte de per què una coberta a dues aigües és necessàriament més o menys actual que una coberta plana.

Tot aquest imaginari estètic neix en un ambient creatiu més propi de les pantalles d'un ordinador que de l'experiència en obra. Sovint, per aquest motiu, aquestes edificacions tan sols poden lluir en la sessió fotogràfica de final d'obra, ja que suporten malament el pas del temps degut a la intempèrie o a l'ús mateix. De fet, cada cop més, el sistema productiu ens ofereix solucions per donar resposta a aquesta infinita creativitat gràfica. Qualsevol forma és possible de portar a l'obra sempre que es traspassi la responsabilitat als centres productius, i seran ells qui respondran davant les certificacions i garanties pròpies dels sistemes complexos. Seguint aquesta tendència, l'arquitecte modern restringeix la seva acció allà on se sent més segur: dibuixant formes atrevides a la pantalla de l'ordinador.

CAP A UNA ARQUITECTURA DEL SEGLE XXI?

M'agradaria creure que existeix entre els arquitectes joves contemporanis la necessitat de superar aquest escenari i posar-se a treballar per una nova relació entre l'anomenada *arquitectura moderna* i la tradicional. És precisament aquest nou escenari que reclama un nou llenguatge. Repetir patrons compositius preindustrials com si volguéssim alimentar una nostàlgia sembla avui en dia innecessari. Però sí que caldrà trobar un nou llenguatge que recuperi les virtuts de les construccions tradicionals i, al mateix temps, respongui als requeriments estètics i funcionals actuals. Segurament aquest llenguatge tornarà a recuperar les limitacions pròpies dels materials locals, aprofitarà els elements del confort passiu i garantirà un envelliment òptim al llarg del temps.

Però no ens podem oblidar d'aprofitar-nos també del coneixement fruit d'aquesta revolució científica o d'alguns sistemes productius industrials que fan possibles les obres actuals. Segurament aquesta nova sintaxi no hauria de ser homogeneïtzadora, ja que al maximitzar els materials propers apareixeran llenguatges característics a cada territori. D'aquesta manera, reprendrem la tecnodiversitat que ens va manllevar l'estandardització i podem reconèixer la relació entre diferents dialectes i les seves comunitats. Estem, doncs, en un període força suggestiu i ple d'incerteses, “on tot està per fer i tot és possible” (Miquel Martí Pol).

Oriol Roselló, *arquitecte i comissari de la jornada*

PROGRAMA

9.30-9.50 h

Benvinguda institucional

Sr. Marc Riera Guix, president de la Demarcació de Girona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (COAC)

Sr. Miquel Noguer, alcalde de Banyoles i president de la Diputació de Girona

Presentació de la jornada

Sra. Olga Muñoz, arquitecta i directora del Grup de Recuperació i Estudi de la Tradició Arquitectònica (GRETA)

Sr. Oriol Roselló, arquitecte i director de la jornada

9.50-10.40 h

Tres apunts sobre l'arquitectura tradicional

Sr. Xavier Monteys, catedràtic de Projectes arquitectònics a l'ETSAB

10.40-11.30 h

Conviure

Sra. Maria Rius, arquitecta per l'ETSAB-UPC. Fundadora de l'estudi NUA arquitectures

11.30-12 h

Pausa cafè

12-12.50 h

Del vernacular al tecnològic

Sr. Albert Faus, arquitecte vinculat a Cooperació Internacional a Burkina Faso

12.50-13.30 h

Debat i torn obert de preguntes al voltant de les presentacions del matí

13.30-15.30 h

Pausa per dinar

15.30-16.20 h

Recuperació i innovació dels oficis i les arts de la construcció

Sr. Miquel Ramis, mestre artesà fundador d'Artífex Balear

16.20-17.10 h

Experiència vital i professional en la tradició del Baix Ter

Sr. Lluís Auquer, arquitecte especialitzat en construcció tradicional a les comarques de Girona

17.10-17.30 h

Pausa cafè

Inscripcions de la jornada i el sopar fins al 20 de setembre a través del portal web www.arquitectes.cat/IIjornadagreta

17.30-18.20 h

Infraestructura i decoració

Sr. Eduard Callís, arquitecte per l'ETSAV-UPC i Doctor per la UPC

18.20-19 h

Debat i torn obert de preguntes al voltant de les presentacions de la tarda

21h

Sopar al restaurant Vora Estany - Club Natació de Banyoles

1. Lluís Auquer - Auquer i Prats Arquitectures. Casa a Rupió, 1990. © Enrique Menossi
2. Eduard Callís - unparell d'arquitectes. Àgora, 2017. © José Hevia

3. Albert Faus. Escola Bangre Veeanem, 2020. © Milena Villalba
4. Maria Rius - NUA Arquitectures. SDA Campclar, 2014. © Pixelmoreno

PONENTS

Xavier Monteys (Barcelona, 1953)

Catedràtic de Projectes arquitectònics de la Universitat Politècnica de Catalunya (ETSAB), on coordina la línia Projecte, Procés i Programació del MArch. Ha impartit conferències i cursos a diverses institucions i universitats. És investigador del grup de recerca Habitar, amb el qual ha realitzat recentment l'*Atlas dels edificis reaprofitats a Barcelona* i el projecte *El menjar i l'espai públic. Barcelona com a cas d'estudi*. Ha col·laborat a la revista *Quaderns d'arquitectura i urbanisme* en diverses ocasions i és col·laborador habitual al *Quadern d'El País - Catalunya*, amb una columna quinzenal de crítica arquitectònica des del 2007. Ha publicat, entre d'altres, *Casa Collage. Un ensayo sobre la arquitectura de la casa*; *La habitación, más allá de la sala de estar*; *La calle y la casa. Urbanismo de interiores* i darrerament *La casa como jardín*, tots ells amb Gustavo Gili.

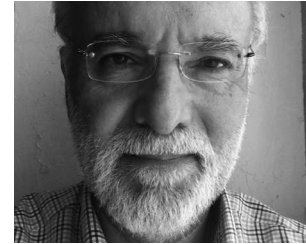
Maria Rius (Tarragona, 1987)

Arquitecta per l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (ETSAB-UPC, 2011). Actualment desenvolupa el doctorat al Departament de Projectes de la mateixa universitat. Ha estat guardonada amb les beques 'Arquia' Caixa d'Arquitectes (2011) i 'La Caixa' (2020), aquesta última amb una estada al Massachusetts Institute of Technology (MIT). Ha estat professora d'Arquitectura Efímera a l'Escola d'Art i Disseny de Reus (EADR, 2017 i 2018), professora a l'Escola Universitària de Disseny i Enginyeria de Barcelona (Elisava, 2019), a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (ETSAB-UPC, 2020) i, des de 2018, és professora associada de Projectes i Urbanisme a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de la Universitat Rovira i Virgili (ETSA-URV) i responsable d'Igualtat de la mateixa escola. L'any 2013, conjuntament amb Arnau i Ferran Tiñena, funda l'estudi NUA arquitectures a Tarragona. L'obra de NUA ha estat publicada i distingida amb el Premi Alejandro de la Sota 2015, seleccionada als Premis FAD 2018, finalista en la XIV Biennial Espanyola d'Arquitectura i Urbanisme i nominada als premis Mies van der Rohe 2019, entre d'altres.

Albert Faus (Barcelona, 1972)

Llicenciat en Arquitectura per l'ETSAB-UPC i diplomat en Enginyeria de l'edificació per l'EPSEB-UPC. A finals de 2009 funda albertfaus architecture i des de 2010 ha dirigit múltiples projectes de construcció per a entitats de cooperació internacional a Burkina Faso. Ha promogut també projectes de Recerca i Desenvolupament i el 2015 va ser guardonat amb el Premi a la Innovació del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Treballa sempre amb limitats recursos tècnics i financers i en els seus projectes tracta d'aprofitar al màxim la construcció amb materials locals, interpretant tècniques tradicionals amb un llenguatge contemporani, i introduint millores amb l'ús de productes i metodologies modernes. El projecte "Reforma i ampliació de la Maternitat Guiba" va obtenir el Premi FAD Internacional de l'Opinió en 2017. El seguiment dels treballs per a la restauració dels enlluïts tradicionals al poblat de Tangassogo, projecte impulsat juntament amb el ceramista Toni Cumella i amb finançament del COAC, ha donat lloc a l'exposició "PER DURAR", comissariada per l'arquitecte Carlos Quintáns.

Miquel Ramis (Marratxinet, Mallorca, 1960)

Mestre Picapedrer i escultor, és expert en construcció tradicional, en pedra amb un ampli camp d'estudi com són la història de la construcció, la sostenibilitat, i l'agricultura regenerativa, entre d'altres. Pertany a la tercera generació d'una família dedicada a l'ofici de la construcció i picapedrers. Ha avançat i descobert tècniques tradicionals de forma autodidàctica i amb la pròpia experiència professional, a més de la seva contínua formació a Mallorca. Treballa en l'elaboració de disseny i propostes contemporànies que mantinguin per una banda el nexa amb el llegat històric i per l'altra la necessitat d'evolucionar de cara al futur.

És fundador d'Artífex Balear, projecte de recuperació i innovació de les arts a la construcció, que forma aprenents des de 2003. A més de cursos propis i seminaris, ha impartit formació de restauració de pedra, mosaics i restauració en patrimoni històric amb el Govern Balears i diferents ajuntaments arreu l'illa. Intervencions en obres de restauració de patrimoni històric a la Catedral de Palma, Palau Episcopal, Palau dels Reis de Mallorca, i diferents esglésies, convents i casals històrics. Promotor de la proposta balearsverd.org que proposa la regeneració dels ecosistemes terrestres i marins de les Balears.

Lluís Auquer (Barcelona, 1951)

Arquitecte especialitzat en Construcció per l'ETSAB-UPC (1983), postgrau d'Arquitectura del Paisatge (ETSAB, 1985) i primer cicle d'Història de l'Art (UAB a Girona, 1983). Soci fundador de l'estudi Auquer-Prats, juntament amb Ferran Prats. Des del seu taller d'arquitectura ha desenvolupat projectes de restauració, plans d'ordenació urbanístics, estudis de paisatge-patrimoni i gestió municipal, en l'àmbit rural de l'Empordà. A partir d'una base teòrica acadèmica, ha fonamentat el seu treball en una investigació *in situ* de la geografia i història del territori, de les tècniques constructives i dels models tipològics bioclimàtics. Com arquitecte expert en el territori, ha forjat el convenciment de la importància que té el coneixement de la seva morfologia natural i històrica, sense la qual l'arquitecte difícilment integrarà les seves intervencions a l'espai rural.

Eduard Callís (Olot, 1977)

Arquitecte per la Universitat Politècnica de Catalunya (ETSAV, 2002) i Doctor per la UPC (2016) amb la tesi "Arquitectura de los pantanos en España". Professor associat al Departament de Projectes Arquitectònics de la UPC (ETSAV). Ha estat docent a l'ETSAV i la UdG i col·laborador del grup de recerca Habitar de la UPC.

És soci fundador de l'estudi olotí unparell d'arquitectes juntament amb Guillem Moliner. L'obra de l'estudi ha estat guardonada a la Bienal Española de Arquitectura i Urbanismo (2018 i 2021), premi FAD d'Opinió (2020 i 2021) o premi d'Arquitectura de Girona (2004, 2016, 2017, 2019 i 2020).

Organitza

COAC

arquitectes.cat
Girona

GRETA

Grup de Recuperació
i Estudi
de la Tradició
Arquitectònica

Col·laboradors

Ajuntament de Banyoles

Diputació de Girona

Generalitat de Catalunya
Departament
de la Presidència

Unió Europea
Fons Europeu
de Desenvolupament Regional

Patrocina

Tècnics en producció i solari

defango
DICC • STRUCCIO

BUSCOMASIA
S'É en construcció de nou a ritme
www.buscomasia.com

COSTA
Construccions
PERC COSTA FIGUERAS, S.L.U.
Sòcia: S • Forçats, S.A. S • Ribes de l'Or, S.A.

DISTRIBUCIÓ
SOSTENIBLE
*ALLIATS NATURALS PER A LA CONSTRUCCIÓ

CHROMA
RESANACIÓ DEL PAVIMENT I MORTER ECOLÒGIC

somnis@ mida

RECOP
RESTAURACIONS
ARQUITECTONICQUES

Més informació a: www.arquitectes.cat / cultura.gir@coac.cat / 972 41 27 27

Imatge portada: Pablo Millán. Centre Parroquial a Porcuna, 2020. © Javier Callejas Sevilla